

L'ARBITRATGE PER A LA RESOLUCIÓ DE CONTROVERSIES EN DRET SUCCESSORI: UNA OPORTUNITAT.

Comunicació que presenta l'Acadèmic Eudald Vendrell Ferrer.

PLANTEJAMENT

Crec que és una realitat innegable que la figura del arbitratge com a mètode per a resoldre litigis o controvèrsies s'ha centrat molt sovint en l'àmbit del dret d'obligacions i contractes, i encara més específicament el relacionem amb activitats mercantils i/o pròpies del món empresarial i dels negocis...podríem parlar d'un "biaix" que ha donat històricament com a resultat la opinió generalitzada de que les controvèrsies en matèria hereditària no encaixen prou bé amb l'arbitratge i s'han de dirimir sempre per la via de la jurisdicció ordinària...

No era d'aquesta opinió el nostre enyorat company acadèmic Elias Campo; com tots sabem, va ser sempre un convençut defensor i propagandista dels beneficis i avantatges del arbitratge, en tots els camps, i en conseqüència, també en l'àmbit del dret de successions. Per això, aquesta comunicació voldria ser un record i homenatge a la seva persona i mestratge.

Va ser ell precisament qui va redactar la detallada "Clàusula Model" que incorpora i recomana el Tribunal Arbitral de Barcelona (ANNEX).

I, en la pràctica, són Notaris els qui més han estudiat i advocat per aquesta alternativa, professionals coneixedors privilegiats com solen ser de les particularitats (i *intimitats*) del dret successori..., per exemple, des dels seus òrgans corporatius han creat la Fundació Notarial Signum, que també promou la mediació i arbitratge, i ha proposat clàusules arbitrals com la que abans he esmentat...

Un altre conegut notari, també gran defensor del arbitratge, Ignacio Gomá Lanzón, va escriure, amb certa ironia: *"hay un hecho cierto: moriremos todos y daremos lugar a una herencia...y hay otro hecho, si no universal, al menos frecuente: las herencias – y las comunidades de propietarios –sacan a la superficie lo peor del ser humano"*.

Davant d'aquesta constatació, val la pena preguntar-se si no és bona solució i mereix esforç intentar resoldre aquests penosos conflictes per vies com la mediació i/ o l'arbitratge, i sostreure'ls a la confrontació judicial, que tot i essent, evidentment, digna i noble, és sol viure amb més acritud i més exposat a la opinió pública...

Així ho subratlla també la Professora de dret civil de la Universitat de València, Ma. Elena Cobas: *"establecida la frecuencia de los conflictos sucesorios, ¿no seria oportuno mediar o someterlos a arbitraje?"* I afegeix a continuació, una extensa llista de qüestions (que per a mi, com després diré, encara es queda curta) que en la pràctica, s'hi podrien incloure: des de la obertura de la successió, la partició d'herència, els drets dels legitimaris, la interpretació del testament, la determinació i valoració del cabdal hereditari...

Deixo fora d'aquesta comunicació el tema de la mediació, encara que tots sabem que en la majoria de casos, quan intervenen en el conflicte professionals (i penso sobretot en els advocats) honestos i qualificats, s'esmercen molts esforços en aquesta tasca mediatora o negociadora...; però ara, la qüestió és: Què podem fer quan aquesta, per les raons que siguin, no arriba a bon port?

MARC NORMATIU DE L'ARBITRATGE

La primera qüestió que ens hem de plantejar és si les relacions jurídiques generades en l'àmbit del dret successori, son susceptibles de ser resoltes per la via de l'arbitratge.

La resposta inicial ha de ser afirmativa , atesa la amplitud que es pregona a l'**article 2.1** del text vigent de la Llei espanyola d'Arbitratge 60/2003 de 23 de desembre :

“Son susceptibles de arbitraje las controversias sobre materias de libre disposición conforme a derecho .”.

Ningú dubta que el dret successori català, com a part indestruïble del bloc del dret privat, en el seu conjunt, s'insereix , i de forma molt qualificada, en l'àmbit de la lliure disposició i de la màxima llibertat de decisió de la persona , amb presència mínima, per no dir nul·la, de normes imperatives o de *ius cogens* : llibertat del causant o testador per decidir sobre el destí del seu patrimoni, llibertat dels beneficiaris o destinataris per acceptar o no les atribucions o disposicions o per impugnar-les si les consideren injustes o irregulars.

Trobem també una referència expressa al arbitratge, pel que fa a un aspecte concret del procés successori, la partició , a l'article 467-4 del CCcat, que després comentaré.

Establert aquest principi, i avançant pel text de la Llei, ensopeguem amb l'**article 10** :

*« Arbitraje testamentario.- También será válido el arbitraje instituido por disposición testamentaria para solucionar diferencias **entre herederos no forzosos o legatarios** por cuestiones relativas a la distribución o a administración de la herencia “*

Aquest precepte, que ha sigut objecte de diversos comentaris i interpretacions, mereix atenció des de diferents perspectives, sistemàtiques i de contingut.

En primer lloc, es pot entendre com confirmació o aval de la tesi general , que he exposat al principi de que la “matèria” hereditària o successòria pot ser “arbitrable”.

En segon lloc, cal situar-lo en el terreny de la determinació de la gènesi i caràcter vinculant del sotmetiment a arbitratge, ja que forma part del capítol que porta per títol “*Del Convenio Arbitral y sus efectos*”.

En aquest sentit, la norma es presenta com una excepció al principi general (que apareix i es desenvolupa a l'article anterior, el 9) de que la via arbitral neix o apareix com resultat d'un lliure acord de voluntats de les parts afectades pel conflicte, un tipus de negoci jurídic bi o plurilateral, fruit de l'autonomia de la voluntat dels subjectes. En canvi, aquí es permet que l'arbitratge neixi d'una voluntat unipersonal, unilateral, imperativa i vinculant d'un sol subjecte : el testador o causant d'una successió *mortis causa*, adreçada o imposada a les persones afectades per aquella successió (i no només als beneficiaris estrictes...).

Crec que front a eventuais actuacions dels beneficiaris afectats que pretenguessin oposar-se a la imposició d'aquest arbitratge mitjançant la seva impugnació, seria efectiu el blindatge per part del testador , fent ús de la *cautela socini* de l'article 451.9

Afegeixo que, en la meua opinió, no hi hauria impediment per a la inclusió d'una clàusula arbitral en un codicil o també en un pacte successori, que evidentment hauria de ser fruit de la voluntat concurrent de tots els atorgants, i afectaria als litigis derivats del propi pacte...

Ara bé, s'ha d'entendre que l'admissió d'aquesta categoria o tipus d'arbitratge, caracteritzada pel seu origen unilateral, i expressat en un moment anterior a l'obertura de la successió, no exclou que després d'aquest moment, els involucrats per qualsevol litigi o controvèrsia sobre la herència, puguin , lliurament , acordar sotmetre-la a arbitratge... en aquest cas , haurien de procedir en la forma establerta a l'article 9, o sigui establint un *conveni arbitral* pròpiament dit.

En resum, podem afirmar que els arbitratges per resoldre les controvèrsies pròpies (i freqüents) del dret successori, no es limiten a la figura específica que el legislador descriu com "arbitraje testamentario" en aquesta norma, sinó que poden entrar en escena en qualsevol moment posterior, per la lliure voluntat dels afectats , en quin cas caldria acordar el corresponent conveni arbitral, que ja es desenvoluparia seguint la normativa general.

La última qüestió important que planteja el text de l'article 10 és la limitació o reducció del seu abast, als "*herederos no forzosos*"

Sobre això s'imposen dos consideracions, que es refereixen a l'àmbit d'aplicació d'aquesta limitació, i en concret a si seria aplicable a les successions subjectes al dret civil català, i al seu discutible caràcter absolut .

Pel que fa al primer punt, la meua opinió es categòrica : no solament la denominació de "hereu forçós", sinó també el seu contingut i efectes, es una *figura aliena o "desconeguda"* en el dret català, i per tant, podem excloure o fer cas omís de la seva aplicació en el cas d'un arbitratge imposat via testamentaria per un causant català.

Seria llarg i innecessari esplaïar-nos ara en la naturalesa de la legitima i de la situació dels legitimaris a Catalunya, tan diferent i allunyada de la del Codi civil espanyol; en resum, i als efectes del que afecta a la imposició d'un arbitratge mitjançant clàusula testamentària, a Catalunya es tractaria d'un dret de crèdit , i en conseqüència, res impediria la seva afectació o vinculació respecte dels legitimaris i es podria discutir qualsevol qüestió lligada a aquesta figura.

Crec que això es important doncs, com és sabut, una gran part dels litigis en dret successori es refereixen i afecten als legitimaris i als seus drets : indignitat, desheretament i casuisme de les seves causes , computació, imputació i col·lació, quantificació, atribució de bens en pagament, preterició, i tants d'altres.

Exclosa, a Catalunya, aquesta limitació del arbitratge testamentari per a litigis relacionats amb les legítimes, amb més motiu es podran vehicular en un arbitratge ordinari, o sigui, nascut d'un conveni arbitral acordat pels afectats, sigui quin sigui el seu títol o condició successòria.

Sobre el segon aspecte, cal dir que no tothom coincideix amb el caràcter absolut de la limitació quan es refereixi al dret dels legitimaris subjectes al dret comú (*herederos forzosos strictu senso*), i moltes veus critiquen la seva raó de ser i proposen la seva derogació, entre ells el ja esmentat Gomá Lanzón, Carlos de Prada; aquestes propostes s'insereixen en el corrent doctrinal , cada dia

més present en àmbits aliens al dret català, de progressiva reducció , qualitativa i quantitativa, de la legítima, o dit d'altre manera, en l'afebliment de la seva protecció.

I la pròpia jurisprudència ha donat algun pas en aquest sentit moderador; així és sol citar la STSJ de Madrid de 2 de març de 2021 que desestima un recurs d'anul·lació i reconeix que la submissió tàcita dels "hereus forçosos" al arbitratge imposat al testament , per via de no impugnació , transforma la seva naturalesa en un arbitratge ordinari; i per aquesta raó, confereix plena legalitat al laude final .

CONSIDERACIONS PRÁCTIQUES

1. Utilitat i avantatges del arbitratge per resoldre conflictes de dret successori.

Una vegada explicada la ampla possibilitat legal de sotmetre aquests conflictes a arbitratge, ja sigui per la via de la clàusula o imposició del propi causant (arbitratge testamentari) o pel conveni arbitral ordinari acordat pels interessats/afectats, em permeto defensar, de manera telegràfica, alguns dels avantatges del arbitratge front a la via judicial ordinària, i que en gran part, son fruit exclusiu de la meua ja llarga experiència i vivències professionals i molts dels quals poden ajudar a suavitzar els enfrontaments personals i apassionats entre els protagonistes dels litigis a que m'he referit al començament :

- Major facilitat , per les parts, els assessors i arbitres per a fixar-se en detalls i intimitats (que els jutges , per la seva sobrecàrrega de treball, no solen ni poden prestar atenció)
- Confidencialitat : es més fàcil parlar en un escenari no judicial (seu d'un organisme arbitral / Despatx professional d'un arbitratge) que en una sala en audiència pública, major llibertat d'expressió per a testimonis , en presència de les parts.
- Especialització dels arbitres (front a Jutges civils -- o mixtes -- generalistes; absència de sales especialitzades en les Audiències Provincials .).
- **Rapidesa** (en general, 6 mesos, front mínim, ara 2 anys en 1ª Instància (o més en Jutjats mixtes i 2 més en apel·lació)
- **No submissió a la regla imperativa de la competència judicial territorial per raó del darrer domicili del causant, front a llibertat de fixació de seu per al arbitratge**
- Major flexibilitat en tràmits, nomenament i examen de pèrits, amplitud de temps i/ o format per formular les conclusions.
- Flexibilitat i agilitat en adopció de mesures cautelars ex art. 23 LA. **AIXO ES MOLT IMPORTANT QUAN EN LA CONTROVERSIA INTERVENEN QUESTIONS CONNEXES MERCANTILS / SOCIETÀRIES / BLOQUEIG D IMMOBLES O ACTIVITATS EMPRESARIALS.**

Evidentment, seria injust, o parcial per part meua, no esmentar , junt amb els avantatges, alguns dels inconvenients que sovint s'associen als procediments arbitrals : en primer lloc, el cost elevat meritat per les despeses i tarifes de les corporacions arbitrals i / o honoraris dels mateixos àrbitres , front a la gratuïtat general del servei públic de la justícia, que el fa desaconsellable per a disputes d' escassa quantia o interès econòmic... ; i en segon lloc, el fet d'existir una única instància , o sigui absència de recursos llevat del extraordinari d'anul·lació del Laude davant el TSJ i per causes estrictament taxades.

2.- Controvèrsies freqüents que es poden sotmetre a arbitratge.

- Impugnació, validesa, nul·litat total o parcial del testament, o de pacte successori, ja que estem parlant de negocis dispositius per excel·lència de dret privat : per defecte de forma, manca de capacitat, vicis del consentiment , captació de voluntat i similars . Seria discutible que aquestes controvèrsies tinguessin cabuda en un arbitratge testamentari en el sentit que ja he explicat...ja que podria semblar contradictori que el propi testador posés en dubte la seva pròpia capacitat i llibertat de decisió...
- Interpretació del testament
- Actuacions de marmessor i comptadors-partidors , retribucions, remocions i responsabilitats
- Legítimes: amb la gran varietat de temes que ja he esmentat abans
- Indignitat o incapacitat successòria, substitucions
- Dret a la quarta vidual
- Disposicions relatives a empreses , clàusules societàries.
- Partició d' herència , sobretot per escapar del "*infernal*" procediment judicial de la LEC
- Fideïcomisos i la seva extinció
- Llegats i quarta falcídia
- Interpretació de condicions i càrregues i modes testamentaries, limitacions de disposar, limitació de drets societaris...
- Usdefruits ,altres drets vitalicis i servituds

CONCLUSIÓ : PRACTICAMENT TOT AIXO ES POT RESOLDRE MITJANÇANT ARBITRATGE, ja sigui de la modalitat ARBITRATGE TESTAMENTARI , o ARBITRATGE CONvingut lliurament per les parts després de la obertura de la successió.

El que es important es que les respectives clàusules estiguin ben pensades i redactades, ajustades als interessos de la veritat i justícia, preferentment amb l'assessorament previ dels professionals que solen intervenir en el curs del fenomen successori. si la clàusula està ben feta i es prou completa; o a ARB. SUCCESSORI Acordat " ex post " de la obertura de la successió, o inclús amb litigi judicial ja iniciat.

Evidentment, en totes aquestes qüestions, els Àrbitres poden pronunciar-se sobre prescripcions, caducitats, legitimacions, ets... com en tot altre arbitratge que tingui com a objecte contractes o qualsevol negoci jurídic de dret privat.

I també s'haurien de respectar en tot cas alguns elements d'ordre públic, com les garanties per a la protecció de drets de menors o persones en situacions de discapacitat, subjectes a mesures de suport, mitjançant les intervencions o consentiments de titulars de potestat parental, defensors judicials, intervenció de Ministeri Fiscal o figures similars, tant per a la signatura de Conveni arbitral com en el desenvolupament del procediment, per evitar impugnacions basades en la indefensió d'aquestes persones.

Barcelona, 12 de maig de 2026.

ANNEX : CLAUSULA TESTAMENTARIA PROPOSADA PEL TRIBUNAL ARBITRAL DE BARCELONA

“Todas las cuestiones y conflictos sucesorios , y los que se deriven, que se planteen desde la aceptación de la herencia hasta la adjudicación definitiva, entre los derechohabientes del testador, y entre éstos y los albaceas, contadores-partidores o administradores de la herencia, , se someten a al arbitraje institucional del TAB, a quien se encomienda la designación de árbitro o árbitros y la administración del arbitraje de acuerdo con su reglamento.

A título meramente enunciativo, estarán sometidas a este arbitraje todas las controversias relativas a las actuaciones de los albaceas y demás intervinientes en la en ejecución de la sucesión del causante, la interpretación, integración, aplicación y ejecución de las cláusulas de este testamento, y de los documentos públicos o privados directamente vinculados a ello, incluyendo los relativos a la distribución y administración de la herencia, el inventario y aprecio de los bienes, derechos y obligaciones que integren -- o deban integrar al parecer de alguno de los interesados, y no de otro u otros --, el caudal relicto, así como la actuación de los ejecutores testamentarios y sus responsabilidades y las que se deriven “